

Anna Lebet-Minakowska

Muzeum Narodowe w Krakowie

Z historii kolekcjonerstwa. Etyczne aspekty pozyskiwania zbiorów do Muzeum Książąt Czartoryskich w wieku XVIII

W wieku XVIII zapanowała w Europie moda na kolekcjonerstwo. Zapatrzona na Europę Zachodnią arystokracja, naśladowała te nowinki w mniej lub bardziej udany sposób. Prawie każdy z bogatych i znaczących rodów arystokratycznych czuł się w obowiązku posiadać kolekcję osobliwych pamiątek i przedmiotów zgromadzonych w „kustkamerze” [Scheicher, 2008: 520–523] lub specjalnie do tego wydzielonych „Gabinetach Osobliwości”, w których poza przywiezionymi z podróży pamiątkami, fragmentami antycznych naczyń czy posągów znajdowały się wiszące nad progiem strusie jaja i broń „dzikich ludów” czy kości mamuta, a w specjalnych szkatułach osobliwe monety, wisiorki i zawieszki, ułamki skał i minerałów, nie wspominając o zasuszonych roślinach czy przechowywanych w formalinie „wybrykach natury”. Kolekcje te, trzymane w specjalnych, osobnych, zamkniętych pomieszczeniach, były zazwyczaj pokazywane wyjątkowym gościom, jako swoistego rodzaju wyróżnienie, uchylene „rąbka tajemnicy”. Twórcy „gabinetów osobliwości” rywalizowali ze sobą zawzięcie, starając się pozyskać do swoich kolekcji coraz to bardziej kuriozalne obiekty i przedmioty celem zaciekawienia gości. W Polsce na fali tej paneuropejskiej mody, powstawały jednak kolekcje całkiem inne, skupiające się nie na poszukiwaniu i ekspozycji fenomenów czy ciekawostek, ale na gromadzeniu i pozyskiwaniu pamiątek narodowych. Właśnie te magnackie kolekcje stały się zbiorami narodowymi, swoistymi „Świątyniami Pamiątek”, dając początek zbiorom

muzealnym. Wśród osób zbierających pamiątki narodowe należy wspomnieć dwie, rywalizujące ale zarazem współpracujące ze sobą wybitne postacie z historii kolekcjonerstwa: Izabelę Czartoryską i Tadeusza Czackiego. Oboje połączyła pasja kolekcjonerska i idea wskrzeszenia pamięci o złotych latach Rzeczypospolitej, choć życiorysy ich znacznie się różniły.

Izabela Czartoryska, inicjatorka kolekcji puławskiej, która dała podwaliny pod Muzeum Książąt Czartoryskich jest osobą powszechnie znaną, dodatkowo spopularyzowaną w ostatnich latach przez głośną historię zakupu kolekcji i ponownego otwarcia w roku 2019, po wielu latach niedostępności Muzeum Książąt Czartoryskich. Tadeusz Czacki, choć została opublikowana jego biografia [Danowska 2006], pozostaje nadal jako kolekcjoner w cieniu Izabeli Czartoryskiej, dlatego pisząc o jego zamiłowaniach do kolekcjonerstwa, warto wspomnieć o przyczynach tej pasji.

Urodził się w Porycku 28 sierpnia 1765 roku, był najmłodszym z czwórki dzieci Szczęsnego Czackiego i Katarzyny z Małachowskich. Pierwsze lata życia zapewne były dla niego bardzo trudne, gdy miał trzy lata zmarła jego matka Katarzyna, a ojciec nie mógł się nim zajmować ponieważ w 1767 roku (do 1794), osadzony został przez Rosjan w areszcie domowym [Danowska 2001: 175–226]. Tadeuszem i jego starszym bratem zaopiekował się brat Szczęsnego, Franciszek i jego żona Kunegunda z Sanguszków. Tadeusz wychowywał się u stryjostwa, początkowo w Gdańsku a potem w Boremlu [Danowska 2006: 38, Knot 1938: 144–146, Żychliński 1879: 45–49]. W domu stryjostwa Czackich panowała atmosfera patriotyczna i artystyczna. Szczęsny Czacki, uchodził za człowieka bardzo pobożnego, patriotę ubierającego się „po polsku” (ponoć pokazywał się publicznie ubrany w żupan i kontusz przepasany słuckim pasem), zwolennika posługiwania się w domu językiem ojczystym — polskim, co nie było wówczas zbyt powszechne w magnackich domach, gdzie królował język francuski. Ze względu na ten system wartości i kultywowane przez ojca i stryja tradycje narodowe, Tadeusz nigdy nie został oddany pod opiekę i nauczanie obcojęzycznych guwernerów, nie uczęszczał do żadnej szkoły, nawet do modnego wówczas wśród szlachty Collegium Nobilium, nie studiował na uniwersytecie, odebrał jedynie domowe wykształcenie¹. Ojciec i stryj, w obawie że Tadeusz nabierze zachodnioeuropejskich manier i stanie się zniewieściałym kosmopolitą tracąc uczucia patriotyczne i przywiązanie do polskiego stroju i mowy, nie wysyłali go na zagraniczne wojaże,

¹ Prawdopodobnie jego pierwszym nauczycielem był Marcin Gerber.

ale jedynie do wujostwa Małachowskich w Warszawie aby praktykował w sądach zadwornych² i nabrał ogłady. Tak więc w roku 1781 Tadeusz Czacki zamieszkał w Warszawie, gdzie jego protektorem stał się, podobno, sam król Stanisław August, który w późniejszym czasie wypowiadał się o Czackim bardzo pochlebnie. Z tego czasu pochodzi też pierwsza naukowa publikacja Tadeusza Czackiego traktująca o sprawach prawniczych. Dostęp do biblioteki Załuskich, kontakty z Adamem Naruszewiczem i Janem Albertrandi umożliwiły mu zgłębianie wiedzy i rozwój intelektualny. Dzięki własnym talentom, wiedzy, koligacjom rodzinnym i zaufaniu króla powierzano mu rozmaite publiczne i państwowe funkcje: służył jako sekretarz swojemu wujowi, marszałkowi Stanisławowi Małachowskiemu, był komisarzem w Komisji Kruszcowej, zarządzającej polskim górnictwem, a następnie dostąpił zaszczytnej funkcji komisarza Skarbu Koronnego, zasłużył się przy porządkowaniu Metryki Koronnej i królewskiego archiwum, czynnie się też włączył w agitowanie pro *Ustawie Rządowej* [3 Maja].

2 kwietnia 1792 roku, Komisja Skarbowa³ wyznaczyła Tadeusza Czackiego „komisarzem do lustracji skarbcza królewskiego na Wawelu” (drugim komisarzem został wyznaczony Jan Nepomucen Horain). Sejm zlecił Komisji inwentaryzację skarbcza koronnego w związku z pogłoskami o zaginięciu części regaliów wypożyczonych do Warszawy przez Marcelego Bacciarelliego, który używał ich jako rekwizyty podczas malowania królewskich portretów. Zanim Tadeusz Czacki przystąpił do realizacji powierzonego mu zadania już wcześniej, kilka razy wizytował Wawel, między innymi w kwietniu, miesiąc przed uchwaleniem Ustawy Rządowej, sporządził wówczas raport o złym stanie zamku królewskiego, oraz uwagi na temat koniecznych prac remontowych zamku [Czacki 1881: 160].

W 1791 roku dokonał przeglądu grobów królewskich w Katedrze na Wawelu, pomimo, że otwarcie grobów królewskich na Wawelu (dla celów badawczych — jak później podkreślano) odbyło się za zezwoleniem króla i prymasa, spotkało się ono z licznymi protestami, czego echem był wierszowany „wytyk” dziewięcioletniego wówczas Ambrożego Grabowskiego:

*O święta ziemia, któż cię uszanował kiedy?
Łupiły cię Tatary... i Szwedy,*

² Sąd zadworny (asesorski) — sąd działający bez obecności króla, przewodniczył mu kanclerz lub podkanclerzy. Sądy asesorskie orzekały w Rzeczypospolitej od połowy XVI wieku.

³ Realizując ustawę z dnia 9 listopada 1791 roku.

Mniejsza, że cię obdarły i Scyty, i Goty
To gorsze, że cię darły własne patrioty [Grabowski 1904: 5].

Czacki spenetrował wówczas jedynie niewielką część krypt katedralnych [Czacki 1819: 301–310; Grabowski 1868: 21], stworzył i opisał pochówki w Krypcie Zygmuntowskiej: Zygmunta I Starego, jego syna Zygmunta II Augusta, córki Anny Jagiellonki oraz małą trumienkę Olbrachta (Wojciecha)⁴ przedwcześnie zmarłego syna Zygmunta I i Bony, Anny Austriaczki (żony Zygmunta III), w Krypcie Wazów: Zygmunta III Wazy i rodziny Władysława IV. Wydarzenie te zrelacjonował Tadeusz Czacki w liście do Adama Naruszewicza⁵. Wówczas do własnych zbiorów Czackiego i zbiorów powstającego w Puławach muzeum księżnej Izabeli Czartoryskiej trafiły obiekty wyjęte z królewskich grobów. Niestety do dnia dzisiejszego zachowało się ich jedynie kilka, są to fragmenty: rypsu haftowanego złotą nicią we wzory roślinne, atlasu z trumny Zygmunta II (aneks 6, 9), brokatu z ubioru Anny Jagiellonki (aneks 11), tkanina jedwabna z trumny Anny Austriaczki (aneks 12), włosy z brody Zygmunta I, umieszczone przez Izabelę Czartoryską w specjalnym pudełeczku z kości słoniowej (aneks 13). Z Krypty Wazów, do zbiorów trafiły fragmenty: tkaniny jedwabnej z obcia trumny (aneks 5), haftowanej tkaniny jedwabnej (aneks 2) oraz rękawów z ubioru Zygmunta III Wazy (aneks 4), z krypty rodziny Władysława IV: fragment brokatu jedwabnego z doszytą pasmanterią złotą (aneks 10). Zabrzanych z grobów królewskich przedmiotów było więcej, trafiły one do zbiorów Izabeli Czartoryskiej, która przechowywała je w intencjonalnie do tego przygotowanym i eksponowanym, centralnym miejscu w Świątyni Sybilli. Specjalnie na ich pomieszczenie poleciła wykonać hebanową szkatułę, okutą srebrem zwaną „Szkatułą Kólewską”⁶. Skrzynia zawierała w swoim wnętrzu kaszty z licznymi przegródkami, ułożone warstwowo, w których znajdowały się przedmioty należące do królów i królowych polskich, znaczna ilość obiektów, które się tam znalazły pochodziła ze skarbcza królewskiego,

⁴ Urodzony 20 września 1527 w Niepołomicach (w wyniku tragicznego wypadku podczas polowania), zmarł tego samego dnia, początkowo tam pochowany, ekshumowany został w 1548 r. na prośbę królowej Bony i pochowany w Katedrze na Wawelu podczas pogrzebu Zygmunta I.

⁵ Biblioteka Czartoryskich w Krakowie, rkps 938, s. 703–704.

⁶ Spis inwentarza szkatuły ujęty został w rękopisie: *Poczet Pamiątek*, s. 30.

ale były też wyjęte z grobów królewskich: wspomniane: „włosy z brody Zygmunta I w puszcze ze słoniowej kości stałą przyozdobioną; które przy otwarciu grobu Tadeusz Czacki wziął i tu złożył”⁷, „galonka kawałek, 5 gwoździ, kawałek antaby i kawałek drzewa spróchniałego z trumny Anny Jagiellonki”⁸ i „sukni kawałek Zygmunta Augusta”⁹.

Po przeprowadzeniu komisyjnego skontrum sprawdzającego zawartość skarbcza królewskiego, planowano znajdujące się w nim obiekty zabezpieczyć w Warszawie, uznając, że Wawel, po I rozbiorze, nie jest miejscem bezpiecznym do ich przechowywania¹⁰. W związku z powierzoną funkcją, Tadeusz Czacki przybył do Krakowa ponownie na początku kwietnia 1792 roku i do 25 kwietnia zakończył inwentaryzowanie zawartości królewskiego skarbcza¹¹. Po zakończeniu spisu, skarbiec został ponownie zamknięty i zaplombowany pieczęciami inwentaryzatorów: Tadeusza Czackiego i Jana Nepomucena Horaina oraz ks. Sebastiana Sierakowskiego, kustosza skarbcza koronnego [Estreicher 1935: 3]. Nie wiemy, czy wówczas Tadeusz Czacki zabrał coś ze skarbcza do własnych zbiorów, prawdopodobnie nie, nastąpiło to zapewne dopiero podczas powtórnej inwentaryzacji i zabezpieczaniu skarbcza, gdy przyjechał oszacować straty po splądrowaniu go przez Prusaków w roku 1795. Gdy 4 stycznia 1796 roku do Krakowa wkroczyli Austriacy, natychmiast powołali komisję do stwierdzenia zniszczeń poczynionych przez Prusaków na Wawelu i zapewne wówczas część nie zrabowanych przez Prusaków obiektów trafiła w ręce Czackiego. W liście napisanym przez Czackiego 13 kwietnia 1798 roku, do Kapituły Katedralnej Krakowskiej, czytamy: „(...) staranie kilkunastoletnie uczyniło mi(ę) drogich pamiątek we wszelkim rodzaju, a kraj interesujących, składu stróżem. To wszystko poświęcone będzie użytkowi powszechnemu. Byłem tak szczęśliwy, że najjaśniejszy cesarz rzymski raczył mi oddać rozkaz

⁷ Nadal w zbiorach Muzeum Książąt Czartoryskich MNK XIII-1621

⁸ Fragment drewna i antaby — niezidentyfikowane, tkanina — być może MNK XIII-2559 (aneks 11).

⁹ Zapewne MNK XIII-2553/1–3 (aneks 6).

¹⁰ Kraków stał się wówczas miastem nadgranicznym, ponieważ nie mieściła się tu siedziba władzy, miasto uznano za niedostatecznie chronione. *Volumina legum*, Kraków 1889, t. 9, CCCLIX, s. 342

¹¹ Sporządzono protokół z trzech egzemplarzach: dla skarbcza koronnego, Komisji Skarbowej, i do akt ziemskich krakowskich. Miał miejsce wówczas pierwszy, publiczny, biletowany, pokaz insygniów królewskich.

przez najwyższy dekret smutne, ale zarazem i drogie ostatki pozostałego skarbcu Rzeczypospolitej”¹². Z listu wynika, że przynajmniej część nie zrabowanych przez Prusaków przedmiotów pozwolił cesarz Franciszek II zabrać Czackiemu, który jednakże, choć był kolekcjonerem i miał ambicje stworzenia własnego muzeum, nie chcąc rywalizować i konkurować ze zbiorami Izabelli Czartoryskiej, przekazał pamiątki do Puław. Część tych obiektów pomieściła Izabela właśnie we wspomnianej „Szkatule Królewskiej”. W *Historycznym opisaniu Świątyni Sybilli w Puławach* znajdujemy informację: „Kiedy inne klejnoty zniknęły to przynajmniej, co w oczach obcych pomniejszą miało cenę, za usilnym staraniem przeszło do rąk księżnej Czartoryskiej i dziś tę świątynię zdobi”¹³. W „Szkatule Królewskiej”, za przyczyną Czackiego znalazły się wówczas: „łańcuch złoty z krzyżem kamiennym w złoto oprawnym, u którego pereł szesnaście i rubinów cztery, Zygmunta I”, Sygnet złoty z jednym diamentem, dany Zygmunтови przez Bonę, żonę jego, który do śmierci nosił”, „głowa żelazna od rękojeści pałasza w srebro pozłacane oprawna z napisem: Bona r. 1521; należała do Zygmunta I”, „łańcuch złoty, czarno szmelcowany, u którego krzyż złoty i ośm szafirów; Anny Jagiellonki, żony Stefana Batorego, z r. 1676”¹⁴. Po śmierci Czackiego, gdy wdowa po nim wyprzedawała bibliotekę i zbiory poryckie [Buczek 1936: 181–199]¹⁵ do kolekcji Czartoryskich trafiły jeszcze: „ołtarzyk¹⁶ do nabożeństwa drewniany pozłacany po carach Szujskich złożony przez Żółkiewskiego w Zamku krakowskim; w czasie rewolucji po objęciu Krakowa przez Prusaków wyjęty został z ołtarzyka

¹² Archiwum Kapituły Metropolitalnej Krakowskiej, Epistulae variarum personarum ab anno 1758 ad annum 1799 list nr 241.

¹³ *Historyczne opisanie Świątyni Sybilli w Puławach 1825, przepisane przez Łukasza Gołębiowskiego*, Biblioteka Czartoryskich, rkps 12146, s. 31.

¹⁴ Prawdopodobnie pomyłka w dacie rocznej, Anna Jagiellonka zmarła w roku 1596. *Poczet Pamiątek*, s. 30

¹⁵ Żona Tadeusza Czackiego, po jego śmierci wyprzedawała bibliotekę i zbiory muzealne znajdujące się w Porycku, poinformowany o tym Władysław Czartoryski zakupił w roku 1818 część oferowaną wówczas przez wdowę za cenę 12 tys dukatów (600 000 zł pl). Wraz z biblioteką do Puław trafiła też część zbiorów poryckich: „w tym 42 osobliwości krajowe, 8 zagranicznych, 34 obrazy, 494 miedzioryty i mapy, 36 polskich medali złotych, 1275 srebrnych i 59 miedzianych.” Spis biblioteki zrobił jej dotychczasowy bibliotekarz Łukasz Gołębiowski, który spisał wszelkie obiekty przekazując bibliotekę Czartoryskiemu, Biblioteka Czartoryskich, rkps 3233, s. 1–266. *Umowa między Barbarą Czacką a Adamem Jerzym Czartoryskim w sprawie zakupu biblioteki w Porycku po Tadeuszu Czackim, 1818-1819, kopia ręką Karola Druzewicza*, Biblioteka Czartoryskich rkps 12163; *List Łukasza Gołębiowskiego do Adama J. Czartoryskiego, 1821*, Biblioteka Czartoryskich rkps 12163, k. 2.

¹⁶ Opisany „ołtarzyk” to stauroteka bizantyńska, obiekt znajduje się w zbiorach Muzeum Czartoryskich do dnia dzisiejszego. Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Książąt Czartoryskich, nr inw. MNK XIII-3927

krzyż wysadzany drogimi kamieniami”¹⁷, „Para sandałów staroświeckich z aksamitu czerwonego”¹⁸, „kopia z drzewem powleczone aksamitem i żelazem”¹⁹, koncerz zwany krzyżackim, maczuga rycerska i buzdygan [Żygulski 1961: 384–389, 392–394].

Po eksploracji grobów królewskich i zyskaniu tak zacnych przedmiotów do swoich zbiorów, Czacki zachęcony powodzeniem po zdobyciu artefaktów z Wawelu, podróżował po kraju, otwierając groby różnych znanych osób i zabierając z nich rozmaite pamiątki. 29 kwietnia 1791 roku trafił do Zwolenia, gdzie, będąc pewnym, że znalazł pochówek Jana Kochanowskiego, zabrał czaszkę, którą 4 października 1796 roku, wraz z certyfikatem potwierdzającym jej autentyczność, podarował Izabeli Czartoryskiej [Talko-Hryniewicz, Wrzosek 1927: 2; Widacki, Marek 1983: 52–54]²⁰. W tym samym roku, 12 lipca, będąc w kościele w Czarnocy, wyjął z grobu hetmana Stefana Czarnieckiego prawą kość udową²¹, którą wraz z certyfikatem podarował do zbiorów puławskich Izabeli Czartoryskiej 4 października 1794 roku. W tym samym roku zawędrował do Poznania, skąd przywiózł szczątki Bolesława Chrobrego, które także trafiły do Muzeum w Puławach, gdzie zostały umieszczone w specjalnie przygotowanym sarkofagu, rzeźbionym w białym marmurze²². Sarkofag wraz zawartością został następująco opisany w Katalogu Świątyni Sybilli: „Pomnik marmurowy biały, słupkami i wężami takimiż ozdobiony. Na słupkach są nazwiska rzek, w których Bolesław Chrobry kazał wbijać słupy spiżowe na oznaczenie granic polski. Na pomniku napis: BOLESŁAO CHROBRY PRIMO POLONORUM REGI: ORDINE, VIRTUTI, FACTIS”. Wewnątrz pomnika są kości Bolesława Chrobrego w puszcze szklanej. Wzięte w Poznaniu i przysłane przez Tadeusza Czackiego”²³. Pozyskaniu szczątków królewskich z Poznania dopomógł przypadek, w roku 1790, doszło do pożaru katedry, w czasie którego zawaliła się wieża,

¹⁷ Wspomniany krzyż był relikwiarzem zawierającym w swoim wnętrzu drzazgi z Krzyża Chrystusa. *Poczet Pamiątek*, s.121

¹⁸ Do zbiorów Izabeli Czartoryskiej trafił jeden z „sandałów”, drugi dopiero po śmierci Czackiego, po roku 1818, gdy wdowa sprzedawała kolekcję męża.

¹⁹ Pika paradna.

²⁰ Dla pomieszczenia tej relikwii przygotowano w Muzeum specjalną urnę, w której przechowywana jest do dzisiaj, Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Książąt Czartoryskich, nr inw. MNK XIII-2318 (aneks 17). Dyskusje na temat jej autentyczności trwają do dzisiaj.

²¹ W zbiorach Muzeum został przygotowany dla niej specjalny sarkofag, opisany mylnie: „Ręka Czarnieckiego”, Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Książąt Czartoryskich, nr inw. MNK XIII-2320 (aneks 19), *Poczet Pamiątek*, s. 41.

²² Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Książąt Czartoryskich, nr inw. MNK XIII-2317 (aneks 18).

²³ *Poczet Pamiątek*, s. 39; *Inwentarz*, poz. 174

całkowicie druzgocąc wcześniejszy nagrobek Bolesława Chrobrego. Po tych wydarzeniach porządkowano katedrę i zabezpieczono szczątki wyjęte z grobowca, dokonując ich powtórnego pochówku. 22 sierpnia 1801 roku, Czacki przybył do Poznania, gdzie kapituła katedralna poznańska wydała mu fragmenty kości owinięte w biały papier, zawiązany jedwabnym sznurkiem, wraz z certyfikatem autentyczności. Część z wydobytych kości Czacki zachował dla siebie, a część przekazał Izabeli Czartoryskiej do Puław, gdzie zostały umieszczone w Świątyni Sybilli, we wspomnianym wyżej marmurowym sarkofagu. Pisząc do Ludwika Kropińskiego²⁴, Czacki odnotował ten fakt w liście z dnia 27 sierpnia 1801 roku: „W Poznaniu z autentykami wziąłem dwie kości Bolesława Chrobrego. Jedną posyłam Xiężnie, a z mojej cząstkę Tobie udzielię”²⁵. Kolejne zdobycze Czackiego, to „szczątki Kopernika”²⁶, które również trafiły w roku 1802 do Puław, razem z certyfikatem autentyczności wydanym przez kapitułę fromborską, tu również wykonano dla nich specjalny sarkofag²⁷. Ostatnim relikwiarzem w Świątyni Sybilli był pomnik samego Tadeusza Czackiego, opisany w katalogu pamiątek narodowych zachowanych w Świątyni Sybilli: „Pomnik marmurowy na postumencie czarnym dębowym, w którym złożone włosy i pieczęć Tadeusza Czackiego”²⁸. Izabela Czartoryska uhonorowała Tadeusza Czackiego tym wielkim wyróżnieniem, pamiątki po nim umieszczone były w jednym z najznakomitszych miejsc w Polsce, „panteonie narodowym”, sali z relikwiarzami i pamiątkami po królach i sławnych Polakach, bohaterach narodowych, zapewniając mu tym samym „wieczną pamięć” potomnych. Wielu mu współczesnych i biografów zadawało sobie pytanie, czy ten zaszczyt mu się należał. Jedni, zwracają uwagę, że jego działania miały charakter eksploracji quasi-naukowych i zapoczątkował archeologię

²⁴ Ludwik Kropiński (ur. 1767 w Paszuchach zm. 4 sierpnia 1844 w Woronczynie na Wołyniu). Brał udział w powstaniu kościuszkowskim pod Szczekocinami i w obronie Warszawy. Ciężko ranny na szanцах Pragi dostał się do niewoli. Podczas leczenia w szpitalu praskim, zaopiekował się nim książę Adam Jerzy Czartoryski, przewożąc go najpierw do Warszawy, a następnie do Sieniawy. Pamiątka po nim — przycisk na biurko z jego portretem znajduje się w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, Muzeum Książąt Czartoryskich MNK XIII-2303

²⁵ Biblioteka Ossolińskich, rkps 4962, s. 172

²⁶ Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Książąt Czartoryskich, nr inw. XIII-2316 (aneks 16).

²⁷ Do szczątków dołączony jest list Tadeusza Czackiego do Księżnej Izabeli Czartoryskiej, z dnia 27 sierpnia 1802 roku.

²⁸ *Poczet Pamiątek*, s. 41

grobow [Święch 1988: 94–95]²⁹, inni, że był łupieżcą i profanem [Grabowski 1868: 21]. Za eksploracją o znamionach naukowych przemawiają pozostawione przez Czackiego opisy i sprawozdanie z penetracji krypt wawelskich, w których czytamy np opisy zastanego in situ pochówku królewskiego:

Zygmunt August w cynowej wyrabianej en bas relief, tj. wypukło rżniętej trumnie, leży odkryty; przysypany cały chmielem, tak dochowanym, że 218 lat zawarcia go w tem grobowem naczyniu żadnej różnicy w czerstwości nie czyni. Ciało jest całe; moc czasu odmieniła zwykły kolor w czarny. Suknia z bogatej materii, lecz już zbutwiałej. Na głowie korona, przy prawej ręce świat [jabłko królewskie], przy lewej berło pozłacane, na piersiach napis na blasze srebrnej (...) — relacjonował Adamowi Naruszewiczowi w liście z 1791 roku [Czacki 1819: 301–310].

Otwieranie grobów i wydobywanie z nich rozmaitych pamiątek stanowiło w tym czasie nieomal rzecz powszechną, robiła tak Izabela Czartoryska zbierając pamiątki do tworzonego przez siebie muzeum w Puławach, począwszy od otwierania grobów swoich lub męża przodków, jak w przypadku fary z Końskowoli, gdzie z grobu Zofii z Opalińskich Lubomirskiej kazała wyciągnąć fragmenty sukni prababki męża, które włączyła do kolekcji zbiorów Świątyni Sybilli [Lebet-Minakowska 2019: 118–138]. Własnoręcznie też wyjęła z grobu Żółkiewskiego fragmenty jego kości umieszczając je w relikwiarzu w Świątyni Sybilli³⁰, starała się też o szczątki po hetmanie Chodkiewiczu, które wreszcie otrzymała od jego potomka, Aleksandra Chodkiewicza wraz z listem, w którym hrabia pisze: „(...) Pozwól W. Ks. Mość, abym złożył w Świątyni Sybilli odrobinę z jego głowy, odłączonej przeze mnie od reszty ciała. Głowa ta stale ze mną przebywać będzie a to dla przypomnienia mi tej miłości ojczyzny, która go do sławy zawiodła, a jednej tylko, w którym podobnym jemu być potrafię”, podpisał: Aleksander hrabia Chodkiewicz, pułkownik Wojsk Polskich³¹. O tym, że Czacki nie miał skrupułów w pozyskiwaniu do swoich zbiorów ciekawych go obiektów, których nie mógł kupić, lub zdobyć innym sposobem, wspominali także współcześni: „(...) portret sławnego Gonty, atamana

²⁹ Zbigniew Święch nazywa go „twórcą archeologii grobów”, dziedziny archeologii, która rozwinęła się dopiero w XX wieku i wówczas zyskała naukowe podstawy.

³⁰ Biblioteka Czartoryskich rkps 3036, s. 18

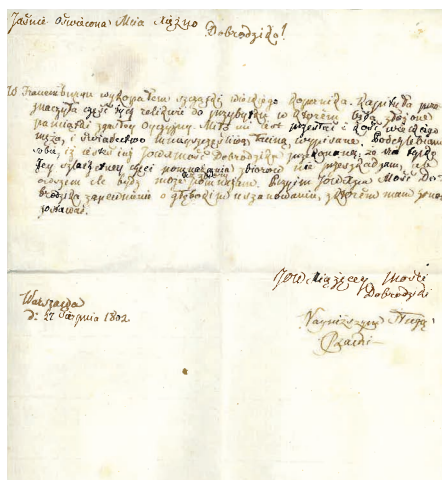
³¹ Muzeum Narodowe w Krakowie, Dział Rękopisów, rkps 840/15.

hajdamaków, które to portret zginął po wizycie Tadeusza Czackiego, jako parę innych ze szczególniejszymi ubiorami, gdyż ten jak wiadomo nie robił sobie scrupułu aby jakkolwiek wzbogacić zbiór pamiątek starodawnych” — zapisała Henrietta z Działyńskich Błędowska, po wizycie Czackiego w pałacu w Trojanowie [Henrietta z Działyńskich Błędowska 1960: 27]. Miał też w zwyczaju „pożyczać” lub bez skrupułów zabierać książki z bibliotek zakonnych i prywatnych, choć Joachim Lelewel go usprawiedliwia, że zabierał dzieła, których właściciele nie doceniali ich wartości i nie dbali o nie, które ocalały tylko dzięki temu, że zabrał je do swoich zbiorów Tadeusz Czacki [Lelewel 1980: 142]. Tłumaczenie Lelewela nie było całkowicie bezpodstawne, w ten sposób w bibliotece Czackiego ocalały egzemplarze ksiąg z Biblioteki Załuskich, zrabowanej przez Rosjan po upadku insurekcji kościuszkowskiej. Po śmierci Tadeusza Czackiego wdowa po nim, Barbara z Dembińskich Czacka spieniężyła pozostałe po mężu zbiory biblioteczne. Wówczas znaczna część księgozbioru Czackiego, została zakupiona przez Władysława Czartoryskiego, wnuka Izabeli, który kontynuował dzieło babki, zasilając kolejnymi zabytkami zbiory utworzonego w Krakowie Muzeum. Porycki księgozbiór Tadeusza Czackiego włączony został do zbiorów bibliotecznych, mieszczącej się z końcem wieku XIX w budynkach Arsenału miejskiego Biblioteki Czartoryskich, należącego już wówczas do kompleksu Muzeum Czartoryskich, aby z czasem znaleźć swoje stałe miejsce w specjalnie do tego celu przygotowanym budynku Biblioteki przy ul. św. Jana. Inne zakupione wówczas zabytki, w tym grafiki i przedmioty rzemiosła artystycznego włączone zostały w skład kolekcji urządzonego w roku 1876 w Krakowie w budynku po pijarskim, zwanym „Klasztorkiem” przy ul. Pijarów — Muzeum. Do dnia dzisiejszego nieznane są natomiast losy wspomnianej, hebanowej „Szkatuły Królewskiej”, mieszczącej najcenniejsze zabytki wawelskie, w tym biżuterię pozyskaną z królewskich grobów. Szkatuła przepadła bez wieści podczas II wojny światowej i zarówno jej losy jak i pomieszczonych w jej wnętrzu precjozów pozostają dla nas tajemnicą.

Działania Tadeusza Czackiego i Izabeli Czartoryskiej, patrząc z perspektywy współczesnego muzealnika, nazwalibyśmy karygodnymi lub nieetycznymi, a sposób pozyskiwania zbiorów, mimo że przyświecał im cel szlachetny, prowadzący do ich zabezpieczenia, ochrony czy upowszechnienia — karygodnym. Choć w tworzeniu muzeum Pamiątek Narodowych przyświecał

Il. 1. Sarkofag, wg tradycji ze szczątkami Mikołaja Kopernika (Fot. Pracownia Fotograficzna Muzeum Narodowego w Krakowie)

Il. 2. List Tadeusza Czackiego do Izabelli Czartoryskiej, potwierdzający autentyczność relikwii Mikołaja Kopernika (Fot. Pracownia Fotograficzna Muzeum Narodowego w Krakowie)

Il. 3. Sarkofag, wg tradycji, ze szczątkami Bolesława Chrobrego (Fot. Pracownia Fotograficzna Muzeum Narodowego w Krakowie)

Il. 4. Zaplombowana urna kryształowa z relikwiami Bolesława Chrobrego
(Fot. Pracownia Fotograficzna Muzeum Narodowego w Krakowie)

Il. 5. Puntały wg tradycji „po Stefanie Batorym” (Fot. Pracownia Fotograficzna Muzeum Narodowego w Krakowie)

Il. 6. Puzderko z kości, z włosami króla Zygmunta I (Fot. Pracownia Fotograficzna Muzeum Narodowego w Krakowie)

Izabeli Czartoryskiej cel niezwykle szlachetny ujęty w motcie znajdującym się nad wejściem do Świątyni Sybilli: „Przeszłość — Przyszłości”, często czytając jej notatki, dokumenty, wspomnienia i zapiski współcześnie żyjących, opisujące sposoby pozyskiwania zbiorów, mamy ambiwalentne odczucia. Dotyczy to nie tylko działalności kolekcjonerskiej Izabeli Czartoryskiej i Tadeusza Czackiego ale także innych XVIII- i XIX-wiecznych kolekcjonerów, bez skrupułów rozkopujących cmentarze³² czy wyjmujących z grobów znanych osób fragmenty odzieży, biżuterii czy ludzkich szczątków.

Już w XX wieku sposoby pozyskiwania zbiorów uległy znaczącej transformacji. Gdy w latach 30. XX wieku, ówczesny dyrektor Muzeum Narodowego w Krakowie, Feliks Kopera kładł podwaliny pod „dział judaików”, kolekcję rzemiosła żydowskiego, w zawartej wówczas deklaracji dla Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, oświadcza iż kupuje do zbiorów obiekty nieco zniszczone, wycofane z kultu, aby nie zubażać wyposażenia bożnic i synagog [Lebet-Minakowska 2016: 283].

Obecnie Kodeks Etyki ICOM [<https://icom.museum/wp-content/uploads/2018/07/poland.pdf>; data odczytu: 15.06.21], kładzie znaczny nacisk na sposób pozyskiwania zbiorów, w punkcie 2. (Kodeks: p. 2.1–2.11), wskazując, że do zbiorów muzealnych nie mogą trafić obiekty pozyskane sprzecznie z prawem (Kodeks: p. 2.3) oraz zabytki, względem których istnieje podejrzenie, że zostały nabyte w sposób nielegalny, z naruszeniem naturalnego środowiska ich występowania, kontekstu kulturowego, zubożający kult w wyniku samowolnych poszukiwań czy wykopalisk archeologicznych lub są elementami większej całości, (np. pomników), które w tym celu zostały celowo zniszczone. Jedną z takich tendencji jest choćby uwypuklenie znaczenia ratunkowych wykopalisk archeologicznych, prowadzonych na stanowiskach zagrożonych wielkogabarytowym budownictwem czy inwestycjami przemysłowymi. Kodeks normalizuje także zachowania pracowników muzeów, podkreślając znaczenie etyki zawodu muzealnika, wskazując także na liczne pułapki i „pokusy” praktykujących muzealników (p. 2.18–2.26) jak tworzenie własnych zbiorów i w ten sposób „rywalizowanie” z muzeum, w którym są zatrudnieni, czy wykorzystywaniem swojego stanowiska i wiedzy do działań sprzecznych z etyką zawodową.

³² Wspomnieć tu należy choćby Stanisława Kostkę Potockiego prowadzącego „rabunkowe” wykopaliska w miejscowości Nola w Włoszech [Michałowski 1956: 502–509].

Podsumowanie

Pod koniec XVIII i na początku XIX wieku nastaje moda na kolekcjonerstwo, to też czas powstawania pierwszych prywatnych muzeów. Także okres rywalizacji między sobą osób tworzących kolekcje i prześciganie się w pozyskiwaniu do nich zabytków. Znane z tamtego czasu są zbiory Anny Pauliny z Sapiechów Jabłonowskiej, Heleny z Przeździeckich Radziwiłłowej i Tadeusza Czackiego, jednak jednym z najbardziej znanych powstałych wówczas muzeów było Muzeum Izabeli Czartoryskiej, późniejsze Muzeum Księżąt Czartoryskich. Znacznie wzbogaciły go zbiory pozyskane od Tadeusza Czackiego, głównie pamiątki narodowe wydobyte przez niego z grobów królewskich na Wawelu i pochodzące z częściowo wyrabowanego przez Prusaków skarbcza królewskiego. Choć sporo pośród nich padło łupem niemieckich grabieży podczas II wojny światowej, znaczna ich część do dnia dzisiejszego znajduje się w zbiorach Muzeum Księżąt Czartoryskich, od roku 2016 należącego do Muzeum Narodowego w Krakowie.

Aneks

Obiekty w kolekcji rzemiosła artystycznego w zbiorach Muzeum Księżąt Czartoryskich, które trafiły do zbiorów za pośrednictwem, lub ze zbiorów Tadeusza Czackiego po jego śmierci.

1. Czarka

Polska, XVIII/XIX w.

szyłkret, toczenie, formowanie, szlifowanie, polerowanie

wys. 5,4 cm

Czarka z szyłkretu brązowego, żyłkowanego złotem.

Ze Świątyni Sybilli w Puławach, wg tradycji należała do Tadeusza Czackiego.

Inwentarz 1849, poz. 518.

Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Księżąt Czartoryskich, nr inw. MNK XIII-449

2. Fragment tkaniny

Włochy XVI/XVII w.

Wys. 12,5 cm, szer. 10 cm

jedwab, nić metalowa złota, tafta, haft

Fragment tafty jedwabnej, na całej powierzchni dziurkowanej, z przewleczonymi nitkami metalowymi, które układają się w regularny wzór sieciowy. Na brzegu aplikowany galon z nici złotych.

Wyjęta z grobu Zygmunta III, w zbiorach od pocz. XIX w lub 1791 (z daru Czackiego?). Ze Świątyni Sybilli w Puławach. *Inwentarz 1849*, poz. 54

Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Księżąt Czartoryskich, nr inw. MNK XIII-2563

3. Fragmenty ubioru — fragmenty rękawów

Włochy, 1 poł. XVII w.

wys. 45 cm; szer. 12–20 cm

jedwab, atlas, nić jedwabna, broszowanie

Rękaw wamsa z atlasu wzorzystego, profilowany, zwężany przy nadgarstku, zapinany na pięć guziczków plecionych. Fragment kołnierza wamsa z atlasu wzorzystego, z trzema guzikami plecionymi.

Wyjęte z grobu Zygmunta III. Ze Szkatuły Królewskiej Świątyni Sybilli w Puławach. *Inwentarz Świątyni Sybilli*, Biblioteka Czartoryskich rkp. 3032/III, s. 23 — w Szkatule Królewskiej.

Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Książąt Czartoryskich, nr inw. MNK XIII-2564/1–2

4. Fragment ubioru

Włochy, 1 poł. XVII w.

Wys. 10.,5 cm, szer. 16 cm

atlas, jedwab

Fragment tkaniny atlasowej przesytej dwukrotnie, w utworzony tunel wciągnięta jest tasiemka jedwabna, do ściągania.

Z grobu Króla Zygmunta III, w Świątyni Sybilli w Puławach. *Inwentarz Świątyni Sybilli w Puławach, 1815*, Biblioteka Czartoryskich rkps 12147, nr 54?

Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Książąt Czartoryskich, nr inw. MNK XIII-2565

5. Fragment tkaniny

Włochy, 1 poł. XVII w.

wys. 40 cm, szer. 25 cm

jedwab, tafta

Fragment tafty jedwabnej w prążki granatowo-czarne.

Wyjęte z trumny Zygmunta III, ze zbiorów Świątyni Sybilli w Puławach. W *Inwentarzu Świątyni Sybilli w Puławach, 1815*, Biblioteka Czartoryskich rkps 12147, poz. 54

Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Książąt Czartoryskich, nr inw. MNK XIII-2566

6. Fragment tkaniny

Fragment rypsu haftowanego nicią złotą i blaszką, we wzory złożone z drobnych łodyg, palczastych kwiatów i liści. Podszewka z tafty jedwabnej.

jedwab, blaszka srebrna, nić metalowa złota, sznureczek, tafta, splot ryp-sowy, haft kładziony

Włochy, Polska, XVI wiek

19 × 8 cm; 17.50 × 8 cm; 42–13 × 8 cm

napisy: *Morceaux de l'habit de Sigismond Auguste 1572*, wykonany ręcznie, czarnym tuszem.

Ze Świątyni Sybilli w Puławach. Wyjęte z trumny Zygmunta II Augusta, pochowanego w krypcie na Wawelu.

Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Książąt Czartoryskich, nr inw. MNK XIII-2553/1-3

7. Fragment tkaniny

Włochy, Genua, 2 poł. XVI w.

szer. 18.5 cm; wys. 6,50–12 cm

jedwab, brokat aksamitny, aksamit pętelkowy,

Fragment aksamitu pętelkowego we wzór roślinny, centralnie duży kwiat ostu w otoczeniu liści i łodyg.

Fragment pochodzi z ubioru Stefana Batorego. Ze Świątyni Sybilli w Puławach.

Otrzymano ze skarbca koronnego na pocz. XIX wieku lub ok. 1791. Zgodnie z tradycją obiekt ma pochodzić ze stroju koronacyjnego Stefana Batorego.

Inwentarz 1849, poz.81.

Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Książąt Czartoryskich, nr inw. MNK XIII-2552

8. Ozdoba pleciona

nić metalowa srebrna, złota, sznureczek, blaszka srebrna złocona

Polska, XVII/XVIII w.

dł. 8.5 cm

Fragment plecionej pasmanterii złożonej z kokardek z nici złotych, przewiązanych, owali z nici i blaszki złoconej, plecionki ze sznureczka z nici metalowej złoconej.

Z Pałacza Jana Sobieskiego chowanego niegdyś w Katedrze Krakowskiej.

Fragment pasmanterii dekorującej rękojeść, rodzaj rapci. Ze skarbca w Katedrze na Wawelu.

Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Książąt Czartoryskich, nr inw. MNK XIII-2554

9. Fragmenty tkanin

Saksonia, Francja pocz. XVIII w.

dł. 5 cm, szer. 5–6 cm

jedwab, atlas, aksamit

Fragmenty atlasu jedwabnego, jednobarwnego i aksamitu czerwonego. Na kartce napis czarnym tuszem: Augusta II z jego trumny, dopisek późniejszy: +1773

Fragmenty wyjęte z trumny Zygmunta II Augusta, pochowanego na Wawelu w Krypcie Zygmuntowskiej.

Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Książąt Czartoryskich, nr inw. MNK XIII-2556/1–2

10 Fragment tkaniny

Włochy, 1 poł. XVII w.

dł. 11 cm, szer. 6 cm

brokat, nić metalowa złota, przędza jedwabna, broszowanie, lansowanie

Fragment tkaniny brokatowej we wzór złożony z kwiatów i liści, w narożniku zachowane fragmenty pasmanterii złotej z frędzlami.

Pochodzi z krypty Katedry na Wawelu, z grobu króla Władysława IV (napis: *Morceau de l'habis de Ladislas IV + 1648*), do zbiorów trafił na pocz. XIX w., lub ok. 1791 r. *Inwentarz 1849*, poz. 89.

Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Książąt Czartoryskich, nr inw. MNK XIII-2557

11. Fragment tkaniny brokatowej ze strzępkami nici, broszowanej nicią metalową, we wzór roślinny
nić metalowa złota, jedwab, broszowanie
Włochy, XVI w.

Wyjęty z trumny Anny Jagiellonki, z grobów królewskich w Katedrze na Wawelu, do zbiorów trafił na pocz. XIX wieku lub ok. roku 1791. Tkaninę otrzymała Izabela Czartoryska od Tadeusza Czackiego, który w 1791 wizytował Wawel i uczestniczył w otwarciu kilku grobów królewskich na Wawelu (m.in. Zygmunta Starego, Władysława IV i Anny Jagiellonki).
Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Książąt Czartoryskich, nr inw. MNK XIII-2559

12. Fragment tkaniny
Włochy, XVI wiek
dług. 10 cm

jedwab, splot płócienny

Strzęp tkaniny jedwabnej z nici jedwabnych nierównej grubości.

Tkanina z trumny królowej Anny „Austriaczki” Habsburżanki (ur. 16 sierpnia 1573 w Grazu, zm. 10 lutego 1598 w Warszawie), córka arcyksięcia Karola, brata cesarza Maksymiliana II, królowa Polski i Szwecji, pierwsza żona Zygmunta III, matka Władysława IV. Pochowana w Kaplicy Zygmuntowskiej w Katedrze na Wawelu w roku wraz z synem Krzysztofem, który przeżył tylko godzinę. Wyjęta z grobu, przez Czackiego w roku 1791, przekazana do zbiorów Izabelli Czartoryskiej. *Inwentarz 1849*, poz. 91.

Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Książąt Czartoryskich, nr inw. MNK XIII-2560

13. Niewielkie okrągłe puzderko z kości z włosami króla Zygmunta I, wyjętymi przez Tadeusza Czackiego w roku 1791 podczas jego eksploracji grobów królewskich, które umieszczone zostały w specjalnym pudełeczku przez Izabelę Czartoryską i opatrzone napisem: „Włosy z brody Zygmunta I w puszcze z słoniowej kości stałą przyozdobionej; które przy otwarciu grobu Tadeusz Czacki wziął i tułożył. *Inwentarz 1849*, poz. 60.

Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Książąt Czartoryskich, nr inw. MNK XIII-1621

14. Sandały koronacyjne Zygmunta Augusta
aksamit, galon złoty, szycie ręczne

Włochy ok. 1529–1530

dł. 21 cm, szer. 10 cm

Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Książąt Czartoryskich, nr inw. MNK XIII-2487

Regestr Pamiątek polskich złożonych w Świątyni Puławskiej, (przed r. 1830), Biblioteka Czartoryskich, rkps 3226/II, str. 123, poz. 497; *Inwentarz 1849*, poz. 449.

Sandały pochodzą ze skarbca koronnego. W Świątyni Sybilli był wystawiany jeden z nich, drugi do zbiorów Izabelli Czartoryskiej trafił po roku 1818. Prawdopodobnie Tadeusz Czacki jeden z nich zatrzymał sobie, ponieważ w swoim inwentarzu w roku 1792 zapisał: „Para sandałów staroświeckich

z aksamitu czerwonego” — drugi trafił do zbiorów dopiero po jego śmierci [Żygulski 1961: 384]

15. Puntały wg tradycji „po Stefanie Batorym”

Węgry [?], przed 1586

Filigran, pasta szklana

Ze Świątyni Sybilli w Puławach

Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Książąt Czartoryskich, nr inw. MNK XIII-110

wymiary: wys. 2.8 cm

Zespół pięciu płaskich puntałów, z zaczepami do przysycia, w formie ażurowych, filigranowych rozet inkrustowanych turkusowymi kaboszonami z jednej strony, z rozbudowaną, wielokrotnie zwiniętą, filigranową łądygą, prawdopodobnie pochodzi z ubioru Stefana Batorego. Zgodnie z tradycją Tadeusz Czacki wyjął je z grobu Stefana Batorego podczas badań grobów królewskich na Wawelu w roku 1791.

Ze Świątyni Sybilli, wg tradycji pamiątka po Stefanie Batorym. *Inwentarz 1849*, poz.73.

16. Sarkofag, wg tradycji ze szczątkami Mikołaja Kopernika

Polska, pocz. XIX w.

Odlew cementowy

Sarkofag w formie prostopadłościanu, z pokrywą, umieszczony na kamiennym postumencie. Z trzech stron fryz tryglifowo-metopowy, z rozetami w metopach. Pokrywa zakończona wolutami. Wewnątrz kratownica żelazna pod nią umieszczone naczynie gliniane z ludzkimi kośćmi. Pierwotnie sarkofag stał na czarnym, dębowym postumencie z napisem: „STA SOL” (Słońce Stań).

Ze Świątyni Sybilli, *Poczet Pamiątek*, s. 46

Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Książąt Czartoryskich, nr inw. MNK XIII-2316

Do Sarkofagu dołączony jest certyfikat i list Tadeusza Czackiego, który potwierdza autentyczność relikwii M. Kopernika wydobytych we Fromborku

17. Sarkofag, wg tradycji, zawierający czaszkę Jana Kochanowskiego

Polska, pocz. XIX w.

Rzeźbiony marmur

Relikwiarz w formie miniaturowego sarkofagu na nóżkach, stojącego na cokoliku z czarnego marmuru. Pokrywa odsuwana, wewnątrz umieszczona czaszka ludzka. Pierwotnie na sarkofagu zawieszona była, na złotym łańcuszku lira koralowa z czterema złotymi strunami i czterema brylantami. Na pomniku był napis: „I OPATRZYŁ TO DAWNO SYN PIĘKNEJ LATONY, ŻE POPIÓŁ KOŚCI MOICH NIE BĘDZIE WZGARDZONY”.

Ze Świątyni Sybilli, *Poczet Pamiątek*, s. 44

Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Książąt Czartoryskich, nr inw. MNK XIII-2318

18. Sarkofag, wg tradycji, ze szczątkami Bolesława Chrobrego
Polska, pocz. XIX w.

Sarkofag rzeźbiony w białym marmurze. W narożnikach kolumnienki oplecione przez węże, na froncie wyodrębniona prostokątna tablica z czarnymi napisami, poniżej której, szabla skrzyżowana z gałązką laurową. Boki niezdobione, na kolumnach napisy. Pokrywa w formie dachu świątyni antycznej, z podniesionymi narożnikami, na froncie w tympanonie wieniec laurowy przepasany wstęgą. Wewnątrz pojemnik z kryształu górskiego oprawnego w miedź złoconą w którym umieszczone fragmenty kości ludzkich. Pojemnik zamknięty i zaplombowany pieczęcią odcisniętą w czerwonym laku. Szcherbiec w formie szabli wskazuje na nieznaną formę rzeczywistego wyglądu miecza. Ze Świątyni Sybilli, *Poczet Pamiątek*, s. 39

Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Książąt Czartoryskich, nr inw. MNK XIII-2317

19. Sarkofag, wg tradycji, zawierający rękę hetmana Stefana Czarnieckiego
Polska, pocz. XIX w.

Rzeźbiony w czarnym marmurze

Relikwiarz w formie prostopadłościanu z pokrywą, na ścianie dłuższej napis, na bocznych ścianach rzeźbione panoplia ze skrzyżowanych: szabli, toporu, buławy i tarcz. Wewnątrz kości ludzkie. Pierwotnie sarkofag stał na podstawie z czarnego dębu, z napisem: IN MANIBUS MARSIPSE VIRTII (w rękach męża sam Mars). Napis „Ręka Czarnieckiego” został dodany później zapewne w Paryżu lub Krakowie.

Ze Świątyni Sybilli, *Poczet Pamiątek*, s. 41

Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Książąt Czartoryskich, nr inw. MNK XIII-2320

Bibliografia

Błądowska z Działyńskich Henrietta

1960: *Pamiętka przeszłości. Wspomnienia z lat 1794–1832*, oprac. K. Kostenicz, Z. Makowiecka, Warszawa: PIW

Buczek Karol

1936: *Z przeszłości Biblioteki Muzeum XX Czartoryskich*. „Przegląd Biblioteczny” nr 1–4, s. 181-199

Czacki Tadeusz

1819: *Opisanie grobów dawnych królów polskich w Krakowie przez P. Czackiego Starostę Nowogrodzkiego, komisarza Komissyi Skarbowej Koronnej do JW. Naruszewicza Biskupa Łuckiego i Brzeskiego Lit. przesłane*, „Gazeta Narodowa i Obca”, nr 65, s. 262; nr 67, s. 270; nr 68, s. 274. Przedruk: „Pamiętnik Warszawski”, R. 5, T. XV, s. 301–310

1881: *Rapport JW Czackiego Sty Nowogrodzkiego komisji Rzpltej Skarbu Koronnego komisarza, do prowincyi krakowskiej delegowanego, tejże Prześwietnej Komisji poddany 26 kwietnia 1791*, Czas 1881, nr 160

Danowska Ewa

2006: *Tadeusz Czacki 1765–1813. Na pograniczu epok i ziem*, „Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego, Ogólnego zbioru tom 106”, Kraków: Polska Akademia Umiejętności

Estreicher Karol

1935: *Zniszczenie polskich insygniów koronnych*, Warszawa: [s.n.]

Grabowski Ambroży

1868: *Groby, trumny i pomniki królów polskich w podziemiach i wnętrzu Katedry krakowskiej na Wawelu*, Kraków: Drukarnia Czasu

1904: *Wspomnienia*, wyd. S. Estreicher, t. II, Kraków: Tow. Miłośników Historii i Zabytków Krakowa

Knot Antoni

1938: *Tadeusz Czacki*, PSB, t. IV, s. 144–146, Kraków: PAN

Lebet-Minakowska Anna

2016: *Minister dream or could calculation. History of Judaica Department of the National Museum in Kraków*, w: Art of Jewish Society, Warszawa, s. 280–289

2019: *Historia pewnej sukni Zofii z Opalińskich Lubomirskiej, praprababki Adama Kazimierza Czartoryskiego*. Kraków: „Rozprawy Muzeum Narodowego w Krakowie”, tom XII, s. 118–138

Lelewel Joachim

1980: *Bibliograficznych ksiąg dwoje*, T. I–II, Warszawa: Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe,

Michałowski Kazimierz

1956: *Stanisław Kostka Potocki jako archeolog* w: „Rocznik Historii Sztuki”, 1 s. 502–509.

Scheicher Elisabeth

2008: *Kunstkammer* w: The Dictionary of Art, t. 18, London-New York, s. 520–523

Święch Zbigniew

1988: *Kłątwy, mikroby, uczeni, t. 1: W ciszy otwieranych grobów*, Kraków: Iskry

Talko-Hryniewicz Julian, Wrzosek Adam

1927: „Czaszka Jana Kochanowskiego” w Muzeum XX. Czartoryskich w Krakowie (notatka antropologiczna), w: „Przegląd Antropologiczny”, R. 2, cz. 1, s. 2

Widacki Jan, Marek Zbigniew

1983: *Czaszka Jana Kochanowskiego w zbiorach Muzeum XX. Czartoryskich w Krakowie*, w: „Wykorzystanie metod kryminalistyki i medycyny sądowej w badaniach historycznych”, „Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach” nr 590, red. J. Widacki, Katowice, s. 52–54

Żychliński Tadeusz

1879: *Złota księga szlachty polskiej*, t. I, Poznań: Leitgeber Jarosław

Żygulski Zdzisław

1961: *Studia do Dziejów Wawelu*, z 2, s. 377–412, Kraków: Zamek Królewski na Wawelu

Źródła niepublikowane

skróty:

Inwentarz 1849 = Inwentarz Świątyni Sybilli w Puławach w miesiącu lipcu, 1815-o roku spisany, w Paryżu, w sierpniu 1849 roku przepisany, z dodaniem skazówek, osób i rzeczy, Biblioteka Czartoryskich, rkps 12147 (dawna sygn. XVII/2339)

Poczet Pamiątek = Poczet Pamiątek Narodowych zachowanych w Świątyni Sybilli w Puławach przez Elżbietę Księżną Czartoryską zebranych, Biblioteka Czartoryskich rkps 3032

Archiwum Kapituły Metropolitalnej Krakowskiej, Epistulae variarum personarum ab anno 1758 ad annum 1799, list nr 241

Biblioteka Ossolińskich, rkps 4962

Historyczne opisanie Świątyni Sybilli w Puławach 1825, przepisane przez Łukasza Gołębiowskiego, Biblioteka Czartoryskich, rkps 12146 (dawna sygn. 2338)

Inwentarz Świątyni Sybilli w Puławach w miesiącu lipcu, 1815-o roku spisany, w Paryżu, w sierpniu 1849 roku przepisany, z dodaniem skazówek, osób i rzeczy, Biblioteka Czartoryskich, rkps 12147 (dawna sygn. XVII/2339)

List Łukasza Gołębiowskiego do Adama J. Czartoryskiego, 1821, Biblioteka Czartoryskich rkps 12163, k. 2.

List Tadeusza Czackiego do Adama Naruszewicza, Biblioteka Czartoryskich, rkps 938

Łukasz Gołębiowski, *Rejestr ogólny Biblioteki Poryckiej*, Biblioteka Czartoryskich, rkps 3233 s. 1–266

Regestr Pamiątek polskich złożonych w Świątyni Puławskiej, (przed rokiem 1830), Biblioteka Czartoryskich, rkps 3226/II

Umowa między Barbarą Czacką a Adamem Jerzym Czartoryskim w sprawie zakupu biblioteki w Porycku po Tadeuszu Czackim, 1818–1819, kopia ręką Karola Druzewicza, Biblioteka Czartoryskich, rkps 12163

Volumina legum, Kraków 1889, t. 9, CCCLIX

Strony Internetowe

Kodeks Etyki ICOM <https://icom.museum/wp-content/uploads/2018/07/poland.pdf>; data odczytu: 15.06.2021

Anna Lebet-Minakowska

From the history of collecting. Ethical aspects of acquiring collections for the Princes Czartoryski Museum in the 18th century

The present Princes Czartoryski Museum is the oldest museum in Poland. It was founded on the initiative of Izabela Czartoryska, a well-known collector and patriot. In her efforts she was accompanied by Tadeusz Czacki who contributed significantly to the creation of the museum. Thanks to his involvement, the museum received and saved items belonging to famous Poles, including Polish kings, taken from the crypts of the Wawel Cathedral or the Royal Treasury. Although we are not always sure whether the objects acquired and donated by him to the museum are authentic souvenirs or ashes of famous Poles, we should appreciate his contribution to creating this splendid collection.

Keywords: Princes Czartoryski Museum, National Museum in Krakow, Izabella Czartoryska, Tadeusz Czacki

